

краудфандинга и краудсорсинга как самостоятельных видов общественного взаимодействия. Военный краудфандинг и краудсорсинг 2014-2016 годах в Украине анализируется как проявление общественной самоорганизации. Подчеркивается постмодерная природа этих новейших форм общественно-политической активности. Определены характеристики военного краудфандинга и краудсорсинга, которые показывают их общие и отличительные черты с благотворительностью и волонтерством. Отмечается роль сетевой Интернет-коммуникации в организации проектов военного краудфандинга и краудсорсинга.

Ключевые слова: военный краудсорсинг, военный краудфандинг, общественное взаимодействие.

Golka V. Military Crowdfunding and Crowdsourcing: Theoretical-Methodological and Practical Measurement

We study the socio-political crowdfunding and crowdsourcing as the formats of social and political interaction. Argued the release of military crowdfunding and crowdsourcing as independent kinds of social interaction. Military crowdfunding and crowdsourcing 2014-2016 years in Ukraine is analyzed as an expression of social self-organization. It emphasizes the postmodern nature of these new forms of political activity. The characteristics of military crowdfunding and crowdsourcing to show their common and distinctive features of a charity and volunteering. It is noted the role of the network of Internet communication in the organization of military projects crowdfunding and crowdsourcing.

Keywords: military crowdsourcing, military crowdfunding, social interaction.

УДК 321.01

Додонов Д. Р.

ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Аналіз політичної поведінки має прикладне значення, оскільки дозволяє не тільки прогнозувати її основні напрями, а й певною мірою впливати на неї, конструювати ці напрями, бажані для політичних інститутів і суспільної системи в цілому. Багатоманіття конкретних проявів політичної поведінки обумовлює методологічну проблему її типологізації. Стаття присвячена виявленню суті процедури типологізації, класифікації, визначенню критеріїв типологізації політичної поведінки. Обґрунтовується необхідність полікритеріальної типологізації останньої. Доводиться пріоритетність критерію раціональності/ірраціональності для виокремлення відповідних типів політичної поведінки.

Ключові слова: політична поведінка, типологізація, класифікація, критерії, раціональна політична поведінка, ірраціональна політична поведінка.

Актуальність теми дослідження. Політична поведінка – складне і багатогранне явище політичного життя суспільства. Вивчення політичної поведінки бере свій початок з досліджень електоральної активності населення, з узагальнення емпіричних даних соціології, демографії, соціальної та політичної психології. Поза аналізом політичної поведінки суб'єктів політики, не може бути політичних відносин і політичної діяльності.

Разом з тим, у сучасній політологічній літературі немає єдиної думки щодо сутності та природи політичної поведінки. Різноманіття поглядів віддзеркалюється у багатогранності існуючих дефініцій відповідного феномену. Як зазначає Є. Шестопад, «в цілому в політичній науці в поняття «політична поведінка» включають і дії окремих учасників, і масові виступи, активність організованих суб'єктів влади, і стихійні дії натовпу, акції на підтримку системи, та направлені проти неї. Більш того, голосування «проти» або неявка на вибори також трактуються як форми політичної поведінки» [1, с. 89]. А. Соловйов визначає політичну поведінку «як всю сукупність суб'єктивно мотивованих різноманітних суб'єктів (акторів), що реалізують свої статусні позиції і внутрішні настанови» [2, с. 376]. Оксфордський

словник визначає політичною «поведінку таких політичних агентів, як виборці, лобісти й політики» [3, с. 525]. На нашу думку, таке визначення обмежує зміст поняття суб'єктами, та не розкриває істотних характеристик цього виду поведінки.

Поняттям «політична поведінка» прийнято визначати різні види активності людей, завдяки яким здійснюється відтворення та зміна політики як сфери суспільства, як об'єктивної реальності. При цьому активність найчастіше розуміється як процес діяння, скоєння поведінкових актів.

У дещо психологічному, точніше, біхевіористському ракурсі виглядає дефініція політичної поведінки через реакцію соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби та напрямки функціонування політичної системи. «Застосування в політології терміну «політична поведінка» разом із поняттями «політична участь», «політична дія, діяльність» обумовлено тим, що слід відокремити дії суб'єктів політики, які базуються на свідомому раціональному ґрунті, від ірраціональних форм політичної активності, або таких поведінських актів, що є частково чи цілком неусвідомленими» [4, с. 146].

Отже, категорія «політична поведінка» фіксує різноманітні прояви активності суб'єктів політики. Можна говорити про різні види, типи, форми політичної поведінки. Більш того, існує нагальна потреба в їхньому впорядкуванні та первинному емпіричному узагальненні, що обумовлює попит на відповідні типології та класифікації.

Мета статті полягає у спробі надати розгорнуту типологію феномену політичної поведінки.

Процедура типологізації припускає виокремлення шляхом аналізу різноманітних властивостей і пошуку істотних ознак, що стають критеріями типологізації. У «Новій філософській енциклопедії» наведено визначення типології як «методу наукового пізнання, в основі якого лежить розподілення систем об'єктів та їх групування за допомогою типу, тобто узагальненої, ідеалізованої моделі. Типологія використовується в цілях порівняльного вивчення істотних ознак, зв'язків, функцій, відносин, рівнів організації об'єктів, як співіснуючих, так і розділених у часі» [5, с. 70].

Типологізація може ґрунтуватися на понятті типу як основної логічної одиниці диференціації досліджуваної реальності або використовувати інші логічні форми: класифікацію, систематику, таксономію. Окремим випадком процедури типологізації є класифікація. Отже, за своїм змістом поняття «типологізація» ширше поняття «класифікація». В методологічному плані типологізація і класифікація – досить близькі одна до одної логіко-пізнавальні операції, в основі яких лежить уявний поділ конкретних предметів по групах, як би вони не називалися – типами або класами. Такий розподіл сходить до встановлення просторово-часової локалізації об'єктів. Загальним моментом для типологізації та класифікації є необхідність виокремлення критерію, тобто ознаки, на підставі якого здійснюється угруповання.

І все ж між типологізацією і класифікацією є різниця. Типологізацію доречніше використовувати в разі аналізу різнорідної системи, яка ще тільки формується, і де угрупованню підлягають подібні за деякими параметрами елементи. Класифікація ж застосовується переважно для розчленування на частини системи цілісної, яка вже сформувалася, і коли осмислені основні закономірності її розвитку. Саме ці закономірності дозволяють виокремлювати критерії, на підставі яких в подальшому здійснюється розподілення цієї системи на класи (рівні, розряди тощо). Передбачається, що сума розведених по класам елементів повинна дорівнювати сумі всіх елементів системи, тобто класифікація вичерпує процедуру аналізу. При цьому «критерій» типологізації є таким же необхідним продуктом даної процедури, як і самі «типи», у той час як критерії класифікації є ознаки, вже існуючі на момент початку поділу цілісної системи на класи. Крім того, якщо типологізація здійснюється по відношенню до гетерогенного середовища, то класифікація – до гомогенної системи. Використовуючи категорії «одиничне-особливе-загальне», можна сказати, що в типологізації мисленнєве угруповання ознак здійснюється за напрямом «від одиничного до особливого», а в класифікації, навпаки, «від загального до особливого».

Нарешті, і хронологічно, і логічно типологізація більш притаманна раннім етапам пізнання, в той час як класифікація вимагає завершеності опису об'єкту дослідження.

У сучасній політичній науці існує декілька варіантів типологізацій політичної поведінки залежно від того чи іншого критерію. Так, зокрема, за критерієм *суб'єкту* політичну поведінку поділяють на індивідуальну, групову, класову, національну, партійну, масову, у натовпі тощо. За *схильностями і психічним станом* – на поведінку імпульсивну, інстинктивну, емоційно-почуттєву, за настроєм, випадкову, закономірну, стихійну, неминучу, раптову. За *ситуаційним контекстом* – на стабільну, кризову, революційну, воєнну, конфліктну. За *організаційними формами і нормами поведінки* – на інституціональну, організаційну, партисипаторну, статутну, апаратно-номенклатурну, субординаційну, легітимну, нелегітимну, неформальну. За *тривалістю поведінки* – на одиничну акцію, подію, феномен чи динамічно пролонгований процес. За *гостротою проявів поведінки* – на відмову від боротьби, протест, гнів, ненависть, бунт, війну. За *ступенем доцільності й успіху* – на функціональну та дисфункціональну, ефективну і малоефективну, конструктивну і деструктивну, консолідуючу та дезінтегруючу поведінку тощо.

Змістовна конкретизація категорії «політична поведінка» відбувається також завдяки застосуванню таких понять: реакція, політична участь, партисипаторна діяльність у роботі політичних організацій, політичний дискурс, пряма дія (включаючи такі форми як мітинг, демонстрація, страйк, голодування, бойкот тощо), політичне функціонування.

Аналіз політичної поведінки з точки зору статусу і ролей її учасників дозволяє виокремити чотири ступеня політичної участі: *лідери*, що очолюють політичний рух (організацію) та своїм впливом сприяють її згуртуванню та досягненню спільних цілей; *інтелектуальні лідери*, які не висувають політичних директив, але своєю інтелектуальною діяльністю (публіцистичною, науковою, агітаційною) утворюють акценти емоційної напруги навколо актуальних проблем, що ставить їх у центр громадської уваги; *активісти* – посередники між лідерами та послідовниками; вони мобілізують учасників руху, постачають лідерам необхідну інформацію, можуть вносити корективи до стратегії та тактики мас; *послідовники*, що утворюють «політичну масу», підтримують лідера і актив, тому що їм вони делегували представництво і захист своїх інтересів [6, с. 124].

Найпростішим типом класифікації є розподілення за характером взаємодії з політичним середовищем. Виокремлюють два основних типи політичної поведінки: *закритий* та *відкритий* [7, с. 129]. Для *закритого* типу характерна політична бездіяльність, або так звана нульова політична активність. Її причиною є те, що окремі люди реально не можуть займатися політичною діяльністю, не мають для цього відповідних можливостей. Зрештою, перешкоджати політичній діяльності можуть апатія (відсутність інтересу до політичної діяльності), аномія (тобто такий стан психіки людини, коли вона відчуває, що фактично політичне життя проходить повз неї). Участь у політичній діяльності залежить також від матеріальних, соціально-культурних і політико-правових умов, що існують у суспільстві. Політична бездіяльність – складне і неоднозначне явище, значною мірою зумовлене особистісними рисами і характеристиками людини. Для *відкритого* типу властива здебільшого вмотивована, цілеспрямована, раціональна, відповідно психологічно й емоційно зумовлена, політична поведінка.

Типологізація в залежності від суб'єкта переважно поділяється на *індивідуальну* та *масову* політичну поведінку. Також, деякі дослідники виокремлюють ще й *групову* форму політичної поведінки. Форми політичної поведінки мають свої особливості, специфіку. Так, психологія натовпу – тимчасовий психологічний стан людей, які через відповідні причини опинилися разом, скажімо, на демонстрації, страйку, пікеті тощо. За визначенням Г. Лебона, для натовпу властиві такі специфічні ознаки, як імпульсивність, мінливість, легковірність, піддатливість впливу і навіть гіпнозу, односторонність почуттів, нетерпимість, консерватизм і авторитарність. Відтак гостро постає проблема поведінки індивіда в натовпі, оскільки часто він елементарно втрачає свої особистісні риси, статус, переконання і позицію. Такий

стан загрозливий, оскільки натопв досить часто є випадковим, ситуаційним зібранням людей, між якими немає глибоких і принципово суттєвих міжособистісних зв'язків і контактів.

Слід розрізнати також *автономну* та *мобілізовану* масову політичну поведінку, по відношенню до існуючої системи влади. Під автономною політичною поведінкою слід розуміти дії, котрі обумовлені в першу чергу вибором самих учасників соціально-політичного процесу. Це усвідомлена активність соціально-політичних суб'єктів, в даному випадку мас, більш менш інформованих в області політичного життя, ціллю котрих є вплив на діяльність органів влади. Стимулом автономної участі є розуміння ступеня важливості політичного рішення. Автономна політична поведінка передбачає суверенну політичну волю суб'єктів, реалізуючи котру вони віддають собі звіт в наслідках свого вибору та несуть за нього відповідальність. Саме тому цей вид масової політичної поведінки розповсюджений в основному в стабільних демократіях.

Автономна політична поведінка протистоїть мобілізованим типам активності, коли дії відбуваються під тиском зовнішніх обставин; при чому, в тоталітарних режимах джерелом такого пресингу на свідомість особистості частіш за все виступають постулати офіційної моноідеології, підкоряючої собі всі інститути влади та соціуму. *Мобілізована* масова політична поведінка – це вимушені дії, коли участь в політиці залежить від неполітичних стимулів (страх, підкуп, борг тощо). Мобілізована політична поведінка масових форм обумовлена залежністю його суб'єкта від цілого ряду обставин, починаючи від вимог традицій і кінчаючи погрозами. Засоби мобілізації такої поведінки можуть бути самими різноманітними, результат є в тому, що тип поведінки демонструє не реальне відношення між людьми, а їх видимість. Мобілізована поведінка походить від ритуальних дій, при тому, що їх учасники часто не розуміють, що це ритуал.

У соціально-політичному процесі мобілізована та автономна політична поведінка можуть співіснувати одна з одною, але, як було зазначено вище, в різних соціально-політичних системах прослідковується перевага одного виду над іншим. В системах перехідного типу, на наш погляд, першопочаткове домінування мобілізованих форм політичної поведінки змінюється поєднанням мобілізованої поведінки з автономною.

В. Амеліним виокремлюються *санкціоновані та несанкціоновані* форми політичної поведінки. На його думку, участь в несанкціонованих формах політичної поведінки ставить їх учасників в положення порушників закону, так як відсутня нормативно-правова база регулювання таких дій. «Несанкціоновані форми політичної поведінки створюють атмосферу соціально-політичної напруги, котра небезпечна неконтрольованими діями. Високий рівень участі в такого роду заходах свідчить про неефективність або відсутність каналів політичного самовираження, а також о неспроможності державних органів знаходити шляхи вирішення конфліктів» [8, с. 75]. Слід зауважити, що несанкціоновані демонстрації, мітинги, страйки, як правило, мають антиурядову направленість.

У. Мілбрайт в залежності від методу дії розрізняв *конвенційні та неконвенційні* види політичної поведінки [9, с. 49]. До *конвенційної поведінки* відноситься традиційна та звична участь мас, опосередкована інституціональними каналами, легальна, регламентована законом (електоральна поведінка та участь у дозволенних владою мітингах, демонстраціях, пікетах тощо). Для регулювання та контролю таких масових дій існує спеціальне законодавство, у якому зафіксовані не тільки порядок отримання відповідного дозволу від влади для проведення будь-яких масових акцій, а й порядок проведення самої акції, що частково дозволяє запобігти стихійності. Саме в межах конвенційної політичної поведінки слід розглядати чисельні прояви політичного конформізму [10, с. 27]. *Неконвенційна* поведінка виходить за рамки звичайного, ігноруючи офіційні канали. Дослідження показали, що така поведінка не завжди схвалюється суспільством, однак є ефективною. До неї звертаються люди, котрі не мають доступу до каналів політичного впливу, не довіряють політичній системі, але впевнені в можливості вплинути на політичне рішення. Саме тому феномен неконвенційної (анормативної) поведінки – це соціальні дії, які не вписуються в рамки нормативно-ціннісних стереотипів прийнятих в суспільстві.

Для подальшого розгляду досліджуваної проблеми важливо також розрізнити *силові* та *несилові форми політичної поведінки*. До *несилових* форм політичної активності відносять ті, що орієнтовані на рішення виниклих проблем за допомогою офіційних органів та їх представників. *Силові* форми політичної поведінки передбачають тиск на органи влади за допомогою несанкціонованих мітингів та демонстрацій, політичних страйків, кампаній громадянської непокори, протестних голодовок, акцій з використанням насилля та порчу майна. Звісно, це розподілення достатньо умовне, існує маса проміжних форм. «Разом з тим необхідно підкреслити, що силові форми масової політичної поведінки можуть бути направлені не тільки проти уряду та інших офіційних установ, але й проти інших соціальних суб'єктів – національних спільнот, соціальних груп тощо» [6, с. 78]. Співвідношення силових та не силових форм поведінки – важливий показник політичного життя, який свідчить про підвищення можливості соціального вибуху в суспільстві.

Суттєвою ознакою, що може стати одним з критеріїв типологізації політичної поведінки є її усвідомлений характер, коли політичні гравці розраховують та прогнозують наслідки своїх дій, несуть за них відповідальність. Зазначені характеристики можуть бути позначені поняттям «раціональні». При цьому *раціональна політична поведінка* визначається за допомогою «координат» *ціль – засоби – результат*. Прикладами раціональної можна вважати електоральну поведінку, тобто участь на виборах, коли виборці свідомо зважують переваги і недоліки кандидатів та їх програм. Суб'єкти раціональної політичної поведінки мають чітке уявлення про цілі, котрих вони мають досягти, знають адекватні цим цілям методи, здатні поєднувати свої різні цілі, встановлюючи систему пріоритетів, а також можуть переглядати свої стратегії, якщо вони не приводять до очікуваних результатів. І навпаки – *ірраціональна* (емоційна, ситуаційна, спонтанна) *політична поведінка* базується, як правило, на афектах та емоціях, безсвідомих мотивах, на малозрозумілих симпатіях та антипатіях. Дуже часто ірраціональну політичну поведінку можна спостерігати на стихійних мітингах, акціях протесту тощо.

Висновки. Підводячи підсумки можна зазначити, що політичну поведінку достатньо ретельно вивчили за останні півтора століття. Однак через постійні бурхливі зміни, трансформації та модернізації в політичному житті – класифікації та типологізації постійно набувають нових рис та деталей. Кожна людина, будь-якого громадянства та світогляду має свою індивідуальну політичну поведінку. Сукупність різних її форм – політична поведінка мас та кожного індивідуально – створює політичний «клімат» країни.

Наведені варіанти типологізацій політичної поведінки наочно демонструють необхідність полікритеріального підходу, коли жоден з критеріїв типологізації окремо не може претендувати на вичерпність. Відкритий/закритий, індивідуальний/масовий, автономний/мобілізаційний, санкціонований/несанкціонований, конвенційний/неконвенційний, силовий/несиловий, конформістський/неконформістський, конструктивний/деструктивний типи політичної поведінки не завжди виключають один одного, часом доповнюють її характеристики. Співвідношення раціональної та ірраціональної складових політичної поведінки щодо цілей, засобів та результатів є мінливим. В одних випадках переважає раціональний розрахунок, в інших – емоційні пориви. При цьому фіксується закономірність: бажана мета майже завжди гарантовано досягається раціональними діями, в той час, як ірраціональна поведінка лише випадково може призвести до оптимального результату. Ось чому досить важлива процедура раціоналізації політичної поведінки, коли основні суб'єкти політики вибудовують свою активність на засадах логіки, розуму та здорового глузду. Виважена, запланована, прогнозована поведінка є еталоном у політичному житті.

Використана література:

1. Гозман Л. Я., Шестопап Е. Б. Политическая психология. [Текст] / Л. Гозман, Е. Шестопап. – Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996. – С. 87–111.

2. Соловьев А. И. Политология: политическая теория, политические технологии [Текст] / А. Соловьев. – 2-е изд. пер. и доп. – М.: Аспект пресс, 2008. – 575 с.
3. Короткий Оксфордський політичний словник [Текст] / За ред. І. Макліна, А. Макмілана. Пер. з англ. – К.: вид. Соломії Павличко «Основи», 2005. – 789 с.
4. Розенфельд Ю. М. Політологія: підручник [Текст] / Ю. Розенфельд, Л. Герасіна, Н. Осипова, М. Панов, О. Сахань, О. Ставицька. – Харків: Право, 2001. – 379 с.
5. Огурцов А. П. Типология [Текст] // Новая философская энциклопедия. В 4 тт. Т.4. – М.: Мысль, 2001. – С. 7072.
6. Головатий М. Ф. Політичний менеджмент [Текст]: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. / М. Ф. Головатий. – 2-е вид. доповн. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал»», 2010. – 296 с.
7. Бондар. А. Основы политологии (наука о политике) [Текст] / Под ред. А. Боднара. – К.: «Основи», 1991. – С. 126–133.
8. Амелин В. Н. Социология политики [Текст] / В. Амелин. – М.: Наука, 1992. – 439 с.
9. Milbrath W., Goel M. L. Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics [Text] / W. Milbrath, M. L. Goel. – Univ. Press of America, 1977. – P. 47–52.
10. Taylor N. Carlson, Jaime E. Settle. Political Chameleons: An Exploration of Conformity in Political Discussions [Text] / T. N. Carlson, E. J. Settle // Political Behavior, 2016. – P. 143.
11. The Oxford Handbook of Political Behavior [Text] / Edited by Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann. – Oxford University Press, 2007. – 992 p.

Додонов Д. Р. Проблема типологизации политического поведения

Анализ политического поведения имеет большое прикладное значение, поскольку позволяет не только спрогнозировать его основные направления, но и в определенной степени влиять на него, конструировать эти направления, желаемые для политических институтов и общественной системы в целом. Многообразие конкретных проявлений политического поведения обуславливает методологическую проблему ее типологизации. Статья посвящена выявлению сути процедуры типологизации, классификации, определению критериев типологизации политического поведения. Обосновывается необходимость поликритериальной типологизации оного. Приходится приоритетность критерия рациональности/иррациональности для выделения соответствующих типов политического поведения.

Ключевые слова: политическое поведение, типологизация, классификация, критерии, рациональное политическое поведение, иррациональное политическое поведение.

Dodonov D. Problem Typology of Political Behavior

Analysis of political behavior is of great practical importance because it allows not only forecasting its main lines, but also to some extent affecting her design these areas desirable for political institutions and social system as a whole. Diversity concrete manifestations of political behavior cause the methodological problem of typology. The article is devoted to revealing the essence procedures typology, classification, definition of criteria typology of political behavior. The necessity political typology of the latter. We have to prioritize criteria of rationality/irrationality for the separation of the types of political behavior.

Keywords: political behavior, typology, classification criteria, rational political behavior, irrational political behavior.